

Engelske slotte og herregårde

Af lektor Steen Busck

Gensyn med Brideshead

Castle Howard, kendt fra TV-serien *Gensyn med Brideshead*, ligger på en bakkekam nordøst for York. Parken breder sig ned til søer i dalbunden på hver side og fortsætter på den anden side, så langt øjet rækker. En enkelt landsby har fået lov at blive liggende. Her er videre udsyn og større forhold end på noget dansk kongeslot. En skov på bakken mod øst er som på Fredensborg gennembrudt af lange lige græsbaner med hver sit monument for enden, længst ude slægten Howards mausoleum, et kæmpemæssigt romersk rundtempel tre-fire kilometer væk.

„Herregårdspuljen“¹ var i september 2006 på rejse fire dage rundt i det nordlige England. Ulla Houkjær fra Kunstindustrimuseet havde tilrettelagt, Wendy Jensen, havekonsulent og født og opvokset i Cheshire, var rejseleder, og Gammel Estrups direktør Britta Andersen var „the lady with the money“. Adskillige andre kyndige

folk var med, og man havde suppleret med deltagere uden for medlemskredsen, blandt andet nogle folk fra Historisk Afdeling, Aarhus Universitet, deriblandt undertegnede. Selskabet talte i alt 27 deltagere.

På Castle Howard er parken det vigtigste. Vi vandrede ud ad en græsbane til *Vindenes tempel*, et smukt lysthus i parkens udkant ved muren og graven, der usynligt fra slottet holder kreaturerne ude af haven. Claus M. Smidt fra Danmarks Kunstbibliotek og enkelte andre tapre fodgængere krydsede mellem kokasser helt ud til mausoleet. På tilbagevejen havde vi slottet foran os. Et slot er det virkelig med kuppel og det hele, et af de få barokslotte i England, bygget omkring 1700 af jarlen af Carlisle, Charles Howard, der var engelsk premierminister hele to gange. Slægten, hvis historie rækker tilbage til tidlig middelalder, hørte til det højeste engelske aristokrati, og talte mange andre kendte medlemmer: Katherine, der var så dum at gifte sig med Henrik 8., Thomas Howard, der var så dum at stræbe efter Elisabeths trone, hvad der kostede også ham hovedet, Charles Howard, der slog den spanske armada, og endnu en Charles, der valgte det rette parti, blev chef for Cromwells livvagt og siden, under Charles II, gesandt i Danmark.

Castle Howard. Arkitekterne var Christopher Wrens elever John Vanbrugh og Nicholas Hawksmoor, der også stod for Churchillresidensen Blenheim Palace ved Oxford. Foto: Berit Guldmann Hornstrup, Gammel Estrup.

Gode protestanter var Howarderne efter reformationen, ikke katolikker som familien på Brideshead, og de synes på ingen måde heller ramt af den degeneration, der plagede TV-seriens Sebastian. Simon Howard og hans familie, som i dag beboer slottet, ser sunde og friske ud og har en sund sans for økonomi. Slottet bliver drevet som turistforetagende med Simon som direktør, og forretningen går strygende. Et stort rum i hovedbygningen er indrettet med billeder fra Brideshead, hvis kendte tema lyder både her og i de bugnende butikker i den gamle staldgård. Staldgården til herskabets vogne og heste ligger her som på andre større engelske herresæder i en betragtelig afstand fra residensen. Avlsgården, „the home farm“ ligger

Little Moreton Hall. Den gamle herregård er i århundredernes løb sunket lidt hist og her i den sumpede grund, tynget af sine tunge skifertage. Der er knapt en eneste ret linie tilbage i det kunstfærdige bindingsværk. Alt er skævt, hvad der giver et fantastisk liv til det hele både inde og ude. Foto: Steen Busck.

endnu længere væk helt skjult for herskabets øjne og næser.

Vi mødte ikke Sebastian live, men vi mødte en af husets tidligere fruer, Isabella Byron, hustru til den 5. jarl og moster til digteren. Hun sad lyslevende i en sofa i „the turquoise drawing room“ som en ældre dame i turkis kjole og fortalte om sit omflakkende liv til Europas hovedstæder og kursteder, til Irland, hvor hendes mand var vicekonge, og London, hvor han var kongelig seglbevarer. Bag hende hang Gainsboroughs „Pige med grise“ og andre autentiske billeder fra samtiden, blandt andet hele tre Reynoldser. Et glimrende lille stykke levendegørelse.

Den lille lokale

En herregård af anderledes beskedent format er Little Moreton Hall i Cheshire et stykke syd for Manchester. Her er vi i den lavere del af den engelske lavadel, gentryen, og tilbage i 1500-årene. Moretonerne var i middelalderen undervasaller under den lokale baron. De førte en gabende ulv i våbenet og var meget krigeriske, men udviklede sig som resten af gentryen i 1500-årenes løb til fredelige godsejere, der koncentrerede sig om landbruget og deres få fæstebønder. Landbruget, suppleret med lidt minedrift og industri, gav godt under prisrevolutionen i anden halvdel af 1500-tallet. Den gamle hall bag voldgraven fik den ene tilbygning efter den anden. Inde i gården skød to store karnapper frem med et orgie af blyindfattede ruder under pralende indskrifter, hvori bygherrens og snedkeren berømmede sig selv for deres storværk. Alt sammen i bindingsværk

og ikke større, end det mageligt kunne stå i en enkelt af Castle Howards sale. Moretonerne holdt heldigvis på den forkerte hest under 1640'ernes kampe mellem parlament og konge. Her ligger hovedgrunden til, at den lille herregård er så velbevaret. De mistede alt deres gods undtagen hovedbygningen og måtte ernære sig på anden vis. Nogle blev præster med en indtægt, der rakte til at beholde og vedligeholde slægtens gamle hus i Cheshire. Under 1700-årenes moderne klassicisme blev det ganske forældet, men romantikken genvakte sansen for gamle elisabethanske huse. Little Moreton Hall blev et tilløbsstykke, en turistattraktion og et forbillede for meget nyt bindingsværk i Chester og andetsteds. En turistattraktion er det stadig, nu ejet af National Trust, der i 1938 modtog det fra den sidste Moreton.

Sublim klassicisme for slavepenge

Vi besøgte tre andre aristokratiske huse, Tatton Park i Cheshire og Harewood House og Nostell Priory i Yorkshire, ikke så store som Castle Howard, men lige så interessante, hvad arkitekturen og indretningen angik. De er alle bygget i 1700-årenes klassicistiske stil, alle opdelt i tre afdelinger: paradeøjleghed – „state apartments“ - i hovedfløjen, privatøjleghed i en sidefløj og køkkenregion „downstairs“, og alle drevet som turistforretninger med eller uden National Trust inde i billedet, denne kæmpemæssige privatfinansierede forening, der med ulønnet, frivillig arbejdskraft, mest pensionister, driver et utal af bevaringsværdige bygninger i England.

Harewood House (udtalt Harwood) nord for Leeds kom nærmest Castle Howard i både pragt og format. Kunstnerisk var det turens højdepunkt. Den engelske neoklassicismes ypperste arkitekter, John Carr, Robert Adam, Thomas Chippendale og Lancelot „Capability“ Brown, har på hvert sit felt arbejdet sammen om dette hus og dets park. Dets nuværende ejer, George Lascelles, 7. jarl af Harewood, har søgt at føre Adams og Chippendales interiører tilbage til deres oprindelige skikkelse. Adam, neoklassicismens førende teoretiker, ville gøre hvert interiør til et kosmos, hvor den mindste detalje skulle afspejle helheden; alt skulle gå op i en højere enhed, også møblerne, malerierne og alt andet i rummene. Her på Harewood førte han sine idealer ud i livet, godt hjulpet af Chippendale, alle tiders berømteste møbelarkitekt og siden fabrikant, født, opvokset og udlært som snedker i en lille by i nærheden. Rummene på Harewood har tidligere som de fleste gamle interiører været en blanding af ting fra mange tidsaldre, tapeter, møbler og andre genstande fra skiftende tiders moder, men nu er sådanne senere tilføjelser og ændringer fjernet eller modereret, så resultatet kommer så tæt som muligt på Adams og Chippendales interiører. Alt sammen rekonstruktion naturligvis, men uanset hvor autentiske de måtte være eller ikke være, er disse interiører en oplevelse. Som en symfoni af Mozart.

Klassicistisk harmoni og sluttethed fandtes oprindeligt også i husets ydre, som John Carr fra York udformede det, men hans rene hus skæmmes af nybarokke tilføjelser fra viktariatiden. Der hænger i huset et par

prospekter, som viser hovedbygningens oprindelige skikkelse. Også Carrs tegninger er bevaret. Måske finder George Lascelles en dag midler til at genskabe eksteriøret, som han har gjort det med interiørerne.

Omgivelserne er ikke så storslåede som på Castle Howard. Parken omfatter kun dalen til den ene side af den bakketop, huset ligger på. Denne ene brede dal er til gengæld godt udnyttet. Selveste „Capability“ Brown, det engelske parklandskabs mester, har udnyttet dalens naturlige „capabilities“ og komponeret et sandt Akadien. En stor opstemmet sø dækker dalbunden. Spredte træer og trægrupper er fordelt kunstfærdigt over de græsklædte skrånninger på den anden side, og masser af får – levende græsslåmaskiner - fordeler sig dekorativt over det grønne græs. Dette klassiske engelske parklandskab, der gik sin sejrsgang over Europa - i en sen tid blandt andet til universitetsparken i Århus - er rent teater, pastorale som hos Beethoven og Goethe og mange før dem, drømmen om naturen og det simple hyrdeliv bredt ud foran herskabets vinduer, højst forskelligt fra det landskab, der samtidigt opstod på den anden side af bakken, hvor landsbyernes „open fields“ blev delt op i små firkanter omgivet af levende hegn og drænet og gødet under en ny „agricultural revolution“, forestået af de farmers, der forpagtede godsejerens jorder. Mens godsets bønder forlod hyrdelivet og blev driftige forpagtere eller forsvandt ind til Leeds og Bradfords industrier, bredte herskabet sin drøm om det naturlige liv ud over al god agerjord inden for synsvidde, godt hjulpet af denne formidable iscenesætter Lancelot Brown og den hær

af arbejdere, der flyttede jorden for ham, når bakkerne skulle redigeres. At køre fra små veje omsluttet af levende hegn ud i åbne parklandskaber som dette er en af de gentagne oplevelser, som en herregårdstur i England byder på.

Harewoods park er et eldorado også for fuglekiggere. På søen sejlede farvestrålende mandarinænder, ved bredden stod en lyslevende hvid stork, og nede bag staldgården fandtes en fuglepark med sneugler, trieller, sporeviber og andre eksotiske fugle fra nær og fjern.

Harewood House og dets park har kostet umådelige summer. Pengene stammede fra slaveplantager på Bahamas, hvor bygherren Edwin Lascelles, den 1. jarl af Harewood, var født. Pengepungen stod åben, men ikke vidåben. „Let us do everything properly and well“, skrev han til Adam, „mais pas trop“, ord som passede godt til Adams nyklassicisme og dens „alt med måde“ og til John Carrs endnu strammere og enklere klassicisme. Lascellerne kan føre deres slægt tilbage til middelalderlige baroner af normannisk oprindelse, men dens rigdomme stammer fra slavehandelens tid.

Den nuværende ejer, Georges Lascelle og hans familie, der bor i en relativt beskedne del af privaten, hører til det højeste engelske aristokrati. Hans morfar var kong George V, som han er opkaldt efter. Modern prinsesse Marys værelser står, som da hun døde i 1965. Vi modtages som familiens gæster, hedder det sig, men rigtignok betalende gæster. Her gives ikke ved dørene. Forretningen skal løbe rundt og gør det. Der

var masser af besøgende, mest englændere, både ældre og yngre, ikke mindst børnefamilier. Der er masser af liv i det gamle hus, men museum er og bliver det trods den familiære tone. I en vis forstand var Harewood og de andre herregårde beregnet på udstilling fra begyndelsen. „State apartments“ - statuslejligheden - var kun i brug, når der kom gæster. Også privaten stod tom den del af året, herskabet tilbragte i London. Men nu er også „downstairs“, hvor stewarden, butleren og køkkenchefen engang præsiderede over et stort tjenerskab, blevet til museum. Et righoldigt og autentisk downstairs i øvrigt. Alt inventar og udstyr blev gemt af vejen, da Harewood House i 1939 blev stillet til rådighed som militærhospital, og dermed bevaret for eftertiden.

De mindre huse, Tatton Park ved Manchester og Nostell Priory i det sydlige Yorkshire, ejer ikke samme pragt, men er heller ikke i samme grad rekonstruktion, og det mindre format giver bedre overblik over huse-nes funktioner og de forskellige perioder, de har gennemlevet, for eksempel udviklingen fra 1700-årenes repræsentative rum med møblerne langs væggen til 1800-årenes engelske komfort med dybe chesterfield-stole og sofaer ude på gulvet foran kaminen.

Pride and Prejudice

Turens sidste hus, Chatsworth i Derbyshire, var det største og prægtigste af dem alle. Hertugerne af Devonshires berømte residens er i sin kerne en firefløjet renæssanceborg, anbragt nær bunden af en bred dal i Peak district, Penninernes sydligste del. Borgens blev

Harewood House, The Music Room. Et af Robert Adams bedste interiører. Cirkelmønsteret i loftsdekorationen gentages i gulvtæppet, hvor Chippendales stole og sofaer er stillet langs randen, som det var skik i 1700-årene. Over kaminen ses Joshua Reynolds' helfigursportræt af jarlen af Harewoods svigerinde Mrs. Hale og hendes børn, flankeret af italieneren Antonio Zucchis tunge prospekter af romerske ruiner som dem, Adam hentede sine motiver fra. Zucchis hustru, Angelica Kauffmann, som Reynolds skal have været dybt forelsket i, har malet medaljonerne i loftet. Billedet er brugt med tilladelse fra Jarlen af Harewood og hustru samt bestyrelsen af The Harewood House Trust.

bygget i 1500-tallet af Bess of Hardwick, Marie Stuarts veninde, hvis mand var sat til at passe på den skotske dronning. En række værelser på Chatsworth kaldes stadig „Queen of scots’ rooms“, skønt fløjen, hvor hun boede, forlængst er revet ned. Den blev erstattet af en ny, da den 1. hertug af Devonshire, William Cavendish, i 1690’erne byggede slottet om. Cavendisherne var som Howard’erne centralt placeret i 1700-tallets styrende whigaristokrati². På Chatsworth har magthavere som Horace Walpole og William Pitt den ældre haft ophold, nu og da også kongefamilien.

Her er ikke sparet nogetsteds. Det inderste af de udvendige vinduesrammer er ægte forgyldning, lofter og vægge er dækket af kostbare malerier, italiensk og fransk renæssance og barok, en tungere, voldsommere og mørkere pragt end på Harewood. Men også senere perioder har sat deres præg. I 1820’erne fik slottet en ny lang fløj med et tårn for enden og plads både til et nyt downstairs og til den 6. hertugs nyklassicistiske skulptursamling, som Margrethe Floryan fra Thorvaldsens museum præsenterede for selskabet.

Parken er et andet af Capability Browns hovedværker, her efter sigende bedre bevaret end på Harewood. En landsby lidt oppe ad den vestre dalside blev sløjfet, kun kirkespiret titter frem bag nogle træer. De vidtstrakte kunstfærdige barokhaver blev fjernet og lagt ud som græs. I Browns verden fandtes kun græsgulve indrammet af høje træer. Brede bånd af græs stråler ud fra slottet med trægrupper på hver side, ikke i lige baner som på Castle Howard, men i brede uregelmæssige, organiske bånd, en til de mindste detaljer kom-

poneret naturlig natur. Siden er elementer af barok genindført, blandt andet et umådelig højt springvand i et langt bassin, hvor helten i TV-serien *Pride and Prejudice* skal have taget sig et bad. Disse prægtige engelske mansions er fremragende filmkulisser.

I Danmark har vi ikke noget, der kan hamle op med Chatsworth, Castle Howard og Harewood, ikke engang kongeslottene. Det danske kongehus og det danske aristokrati havde ikke et verdensimperiums rigdomme at trække på. Her måtte de hjemlige fæstebønder betale for herlighederne. Det hændte, at oversøiske gevinster afsatte en blomst - Sals rytterstatue på Amalienborg er det fornemste eksempel – men de er for intet at regne mod de mange blomster, verdensimperiet afsatte rundt i det engelske landskab. De er et besøg værd, også for den, der fastholder erindringen om de lidelser og liv, de har kostet.

Tak for turen!

Steen Busck

Noter

- 1 Forskningsnetværk under *Organisationen Danske Museer*.
- 2 De ledende kredse i Whigpartiet, som efter 1688 var bærende for det moderne konstitutionelle kongedømme og gennemførelsen af parlamentarisme mv., bestod i høj grad af gamle aristokratiske familier.

Chatsworth. Slottet ligger dybt i en dal ved floden Derwent med park og skov op ad skrænten bagved, en del af parken, som i øvrigt er meget forskellig fra Capability Browns landskab. Her findes barokke anlæg med vandkunst og klippede hække, her findes en vildromantisk klippehave, og her stod tidligere et kæmpemæssigt støbejernsdrivhus, bygget af havearkitekten Joseph Paxton, der senere opførte det mægtige Crystal Palace til verdensudstillingen i London 1851. Foto: Steen Busck.